

tar i pinte (PINTA)

PINTA, 'eina de pentinar', del ll. PĒCTEN, -ĪNIS, id.; la *i* és el resultat normal de ĒC^t en català (com en *llit, pit, vit*); en la resta, l'evolució fonètica del mot s'explica admetent que, des de data bastant antiga, es propagà la nasalitat a la primera síl·laba, en una forma com *PĒNCINE, a la qual corresponen també l'oc. ant. *penche*, gascó *pienti*, port. clàssic i dial. *pentem*, i piem. *pentu*; el resultat inicial en català fou *pinte*, m., amb plural *pintens*, més tard plural *pintes*, d'on després el singular *pinta* analògic, femení. □ 1.ª doc.: 1249.

«Carga de *pintes* obrades --- 2 sous, 2 drs.» en la Lleuda de Cotlliure de 1249 (RLR IV, 249); *pinte* en sing. en un doc. de Valls de 1314 (BABL XII, 205-6). En la dada documental més antiga és, doncs, ja femení, cosa que no vol dir que ho fos des de l'origen de la llengua, car aquesta ja havia viscut llavors centenars d'anys, i el barrejadís de les diverses variants ja existia, en certs llocs menys conservadors; el Ross. és on aparegué primer la reducció dels plurals *zens* a *zés*, cosa que hi donà primer que enlloc la possibilitat d'afavorir femenins en els mots en *-e*, plural *-es*.

A Bna. tenim el plural en *-ens* en data no gaire menys antiga, en la tarifa dels corredors, de 1271: «tota felpa o peilla de vestedures o d'altra roba, o joyes o draps o *pintens* o borses o correges --- que corredor --- port en bras --- 1 diner de cotredures» (EntreDL I, 161, § 117); i en singular *pinte* masculí en textos de fonètica occidental o de zones de llenguatge conservador: «una mitre de seda blanca, ab son estoig de fust e un *pinte* de vori gran ---», a. 1373, MiretS, *TemplH*, p. 557. «Lo quart turment fo ab *pintens* de ferre aguts e tallants de cada part, e ab aquells li *peninaren* tot lo cors», StVicentF (Schib, *Vocab.*).

Al llindar del segle xv els plurals terminats en *-ens* atón ja estaven en gran decadència pertot, i així ho trobem en masculí però plural en *-es*: «uns *pintes* per *pintinar* lanax», SdUrg. a. 1400 (BABL VI, 476). Com a instrument de tortura que clavaven en la carn (*ficar*): «féu haver *pintes* tallants e aguts, e ficave-y, e puys tirave-n tots los membres, e tot lo seu cors era com a rius de sanc», StVicentF (*Quar.*, 320.121). La grafia amb *-e* va seguint més tard (1429, BABL IV, 390). I ja ho hem d'esperar així, perquè en els nostres Pirineus centrals encara té aquesta terminació el nom de la pinta de pentinar, i és masculí: «lo *pinte*» a Ponts (Montanyà, *Topogr. Mèd.*, p. 212); i és la forma de l'Alt Pallars, amb la pronúncia de *-e* com a *-i* (o una *-e* ultra-tancada: *i*), que és pròpia d'allà, especialment quan la vocal tònica és *i*: *um pinti, lo pinti, lu pinti*, a tots els pobles de Cardós i V. Ferrera (1932-4) (EntreDL II, 39, § 9).¹ Ja arran de Benasc, *pinta* a Bisauirri (Rohlf, *Dicc. Pir. Ar.*). També a Maella diuen *Jo pinte*, però la *pinta* a Calaceit i Favara (Casacuberta, 1923).

De tota manera el femení guanyà terreny a l'Edat Mitjana, amb tendència a generalitzar-se quasi pertot. Així com així són bastants en romànic els mots en

-ĪNEM que passen al gènere femení, no sols en català: *orde, cendre* (> *la cendra*), *llebre*, en part del català *terme* etc.; i *penche* de PECTEN es troba com a femení ja en textos clàssics de l'oc. antic. En aquestes condicions són molts els femenins en *-e* que passen a la terminació femenina, més adotzenada, en *-a*: *pesta, febra, puça, xinxa, tanda*, en part fins *torra*. Ja llegim una *pinta de corn* en uns comptes reials de 1268 (BCEC 1908, 173), «una *pinta* de vori de pocha valor», Seu d'Urgell a. 1400 (BABL VI, 474). I és la forma que trobem en clàssics del S. xv, entre ells valencians, on la *-a* no és grafia oriental.

En passatges famosos: «Prestament Tirant se lançà stes per terra, e lançaren-li roba dessus, e la Princesa segués damunt ell, e stava's *pentinant*: e la Emperadriu segués al seu costat. --- Com la Princesa se fon *pentinada*, posà la mà davall la roba e *pentinava* Tirant; e ell, adés adés, li besava la mà e li prenía la *pinta* --- les donzelles se posaren davant la Emperadriu, e --- Tirant se levà e anà-se-n ab la *pinta*, que la Princesa li donà», JoMartorell (pri., cap. 189, Ag. II, 370.3f. = NCL III, 239.9). «---Yo ara-m sent / mal als talons, / en los ronyons / pedres, arena, / dol-me la squena, / muscles e colzes, / tinc torts los polzes, / no puc tenir / taça ni *pinta*, / ploma ni tinta ---», JRoig (*Spill*, 16223).² Surt també en un passatge d'Ausiàs, mal entès pels seus comentadors (cf. ROST, n. 1).

El mot apareix en diverses accs. secundàries, a part de l'eina de pentinar-se. 'Eina de pentinar el cànem': *lu pinti* a la Vall Ferrera (Tor, 1932). Com a planta, en alguns punts val., el mot degué conservar la *-e*, i segons la ultracorrecció val. del tipus de *càlzer* (*pòlzer* etc.), Cavanilles l'escriu *pinter d'Europa, pinter de pastor* (*Observ.* II, 328). *Pinta* és una mena de flauta rústica amb què xiulen els capadors de porcs per fer a saber que passen: «la *pinta* de capador: castrapuer-cas», Escrig 1851,³ *AlcM*, § 14; «els franchutes --- sempre van en los seus rocinantes, tocant-mos la *pinta* per a capar pòrcs», MGadea (*T. del Xè* I, 6). Potser es referiria a algun estri pastoral semblant, el NL d'un après de munyir: «El Muydor de *Pièntens*» que lleigeix en un doc. inèdit de 1602 a l'ajuntament de Plan de Gistau (1965); però cf. d'una banda el que dic a MUNYIR (DERIV., § 1) i d'altra banda l'aran. *pinta* 'tel de la llet' que sembla més aviat derivat de *PINTAR*. *Pinte* m. 'campana de la xemeneia' que el DAG. localitza a Manacor i DFgra. i DAMen. donen com a general: «menjaven --- a la claror escassa d'un llum d'oli penjat en el *pinte*; «es penjà tirant-se de demunt el *pinte* de la cuina de ca-seua, amb el cap passat per un llaç escorredor», JnRosselló (*Manyoc*, 46, 50).

Almenys en alguns llocs sembla que s'ha aprofitat el duplicat *pinte/pinta* per afectar aquella forma al del teler de teixidor, i l'altra per a l'acc. bàsica i a la del lli i cànem: «estopa --- embolicar lo lli a la filosa; ataviar-se: ornare; la *pinta*: pecten; les pues ---; *pentinar-se*: pectere; texir --- lo teler --- lo *pinte*: pecten; la llançadora; --- *pentinar* lli o cànem; rastell o *pinta*